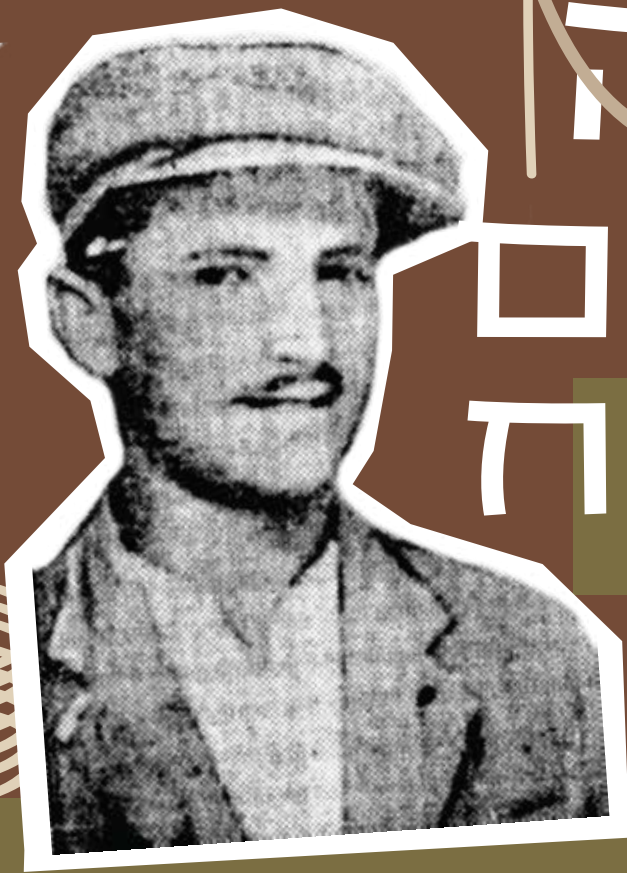

עולה הגירודים הנשכח

עברו למעלה משלושה עשורים עד
שנודעו הפרטים על הלילה שחרץ
את גורלו. מרדכי שוורץ, תמונה
מתוך מוסף 'דבר השבוע', 1972,
וחדר הגירודים בכלא עכו

בית המשפט הבריטי שלח
את מרדכי שוורץ לגרדום
בעוון רצח שוטר ערבי.
היישוב נלחם להוכחת
חפותו, אך גילוי היומן שכתב
בזמן מאסרו מגלה שהאמת
הייתה אחרת | תמר הירדני

בליל כ"ו באלול תרצ"ז (2.9.1937) נם השוטר העברי מרדכי שוורץ את שנתו באוהל של משטרת המנדט בעתלית מבלי לדעת שבליילה זה ייחרץ גורלו. שוורץ היה בחור דתי ממשפחת איכרים עשירה אשר עלה ארבע שנים קודם לכן מצ'כוסלובקיה ועבד ככנאי בתל אביב וכפועל בפרדסי יפו במסגרת הפועל המזרחי. בהמשך הצטרף שוורץ להגנה, והיא זו ששלחה אותו להתגייס למשטרת המנדט הבריטי כשוטר יהודי מן המניין. שוורץ פגש במשק הפועלות בשכונת בורוכוב – היום גבעתיים – את העולה החדשה חנה פינקלשטיין שהייתה בת 17, והיא הפכה במהרה לארוסתו. מפקדיו של שוורץ ניהלו אותו לבקשתו להעביר אותו לתחנה בחדרה שבה התעתד להתגורר עם חנה לאחר נישואיהם, אלא שאז הכל השתבש.

רצח מטווח אפס

את שקרה באותו לילה מר ונמהר תיאר שוורץ בפירוט באוזני השופט האנגלי. בעודו ישן נשמעו לפתע רירות עזות שהקפיצו אותו משנתו. אלמונים ירו לתוך האוהל וגרמו לו לרוץ החוצה ולירות בחזרה אל החשכה. כאשר שב פנימה הוא גילה כי שכנו לאוהל, השוטר מוסטפא ח'ורי, מת מירייה קטלנית שספג. מהומה רבתי פרצה במחנה. המשטרה פשטה על המרחב וערכה חיפושים נרחבים אחר היורים, אך לא מצאה דבר. החוקרים התקשו לאתר עקבות, והבדיקות הבליסטיות הראו כי הכדורים לא נורו מחוץ לאוהל פנימה אלא להפך – מישוהו ירה בשוטר הערבי מתוך האוהל. עוד נמצא כי הכדור הקטלני נורה מטווח אפס ולא ממרחק. כעבור שלושה ימי חקירה נמרצת עצרה המשטרה את שוורץ באשמת רצח שכנו לאוהל, השוטר הערבי. מדוע שארצה להרוג אותו, תהה שוורץ באוזני השופט, אם ח'ורי ואני פעלנו יחד בכבוד ולא הייתה בינינו כל מחלוקת? משפטו של שוורץ זכה לתהודה רבה וליבה עוד יותר את הרוחות הסוערות גם ככה בין הערבים ליהודים בימי המאורעות. משפחת שוורץ הגיעה בבהילות ארצה כדי לארגן את הגנתם של שני עורכי דין יהודים בכירים. אלה הקימו בחצר בית המשפט

אוהל זהה לאוהל שבעתלית, והזמינו רופא מומחה ומהנדס שיוכיחו באמצעות ניתוח כיוון הירי ותנאי השטח כי שוורץ לא יכול היה להיות היורה. התובע הבריטי טען כי אין ספק כי שוורץ הרג את ח'ורי, וכי המניע שלו היה תאוות נקם על רצח שני שוטרים יהודים יומיים קודם לכן בכרכור הסמוכה לעתלית. בתום העדויות והדיונים פסק השופט:

אחרי חקירות ממושכות ומדויקות שנעשו במשפט בעזרת שני עורכי דין זהירים ומוכשרים הגעתי למסקנה שאתה אשם באשמה המוטלת עליך. לפיכך אין לי דרך אחרת אלא להוציא נגדך את העונש החוקי: פסק דין מוות (שלמה שבא, "הפרשה המוורה של מרדכי שוורץ", מוסף 'דבר השבוע', י"ב במרחשון תשל"ג, 20.10.1972, עמ' 16).

שוורץ נשלח לכלא כשהוא מתעקש על חפותו, והגיש ערעור לבית המשפט העליון. הפעם התייצבה להגנתו סוללת עורכי דין ובה שלושה יהודים ומשפטן נוצרי יווני בכיר. על כס המשפט ישבו שלושה – שני אנגלים והשופט היהודי גד פרומקין. בתום הליך משפטי ארוך פסקו שני השופטים האנגלים כי שוורץ רצח את השוטר הערבי, בעוד שפרומקין זיכה אותו מרצח בכוונה תחילה בטענה שגם אם הוא אכן הרג

התגייס למשטרת המנדט הבריטי בראשית 1937, בימי מאורעות תרצ"ז-תרצ"ט. צילום קבוצתי של אנשי משטרת המנדט בחיפה. מרדכי שוורץ במרכז השורה האחורית מזאון ארצות הברית לזכר השואה

"היום נשפטתי למות. זה פשוט מצחיק. אדם שלא עשה כלום שיתלו? מה תגיד חנה'לה לזה? היא יותר מסכנה ממני. אין לה מזל לבחורים"

עם שגיאות כתיב רבות האופייניות לעולה חדש.
המלים הראשונות ביומן היו:

28.1.38, יום שישי
היום נשפטתי למות. זה פשוט מצחיק. אדם שלא עשה כלום שיתלו? מה תגיד חנה'לה לזה? היא יותר מסכנה ממני. אין לה מזל לבחורים (שלמה שבא, 'ארץ רבת שמש', עמ' 181).

את ח'ורי, הרי שכלל לא הוכחו תכנון או כוונה. שוורץ הושב לכלא עם גזר דין מוות, ומשפחתו הפעילה את כל קשריה ואף שלחה למועצת המלך בלונדון בקשה דחופה כי יציל את בנה. במקביל החתימו הסוכנות היהודית והמרכז העולמי של המזרחי למעלה משבעים אלף איש על עצומה שהוגשה לנציב העליון בבקשה לחנינה, אך דבר לא עזר והנציב העליון במו ידו חתם על אשרור הוצאתו להורג של מרדכי שוורץ.

יומנו של נידון למוות

באורח כמעט נסי נותרו בידינו עדויות לקורותיו של שוורץ באותם ימים ארוכים שבהם המתין לביצוע גזר דינו בכלא עכו ב-1938. הנידונים למוות לא הורשו להחזיק דפי כתיבה, אך היה בתאו תנ"ך עם הברית החדשה בסופו. שוורץ השתמש בפרקים אלה, שלא ייחס להם כל קדושה, כדי לנהל בין שורותיהם יומן קצר. מאוחר יותר התגלגל הספר בשוק האספנים עד שהגיע לידי הסופר והעיתונאי שלמה שבא וזה הביא לפרסומו. היומן מתאר את שגרת יומו ואת חששותיו של שוורץ בכלא בעברית בסיסית טובה,

בתקופת המנדט שימש מבצר עכו כבית סוהר והבריטים כלאו בו אסירי מחתרות לצד אסירים פוליטיים. חצר כלא עכו, 1931
צילום: צבי אורון, ספריית וידנר

אין שום אידאל לחיות שמה. למה לאסוף כסף הרבה? לא, מוטב פה למות (שם, עמ' 184).

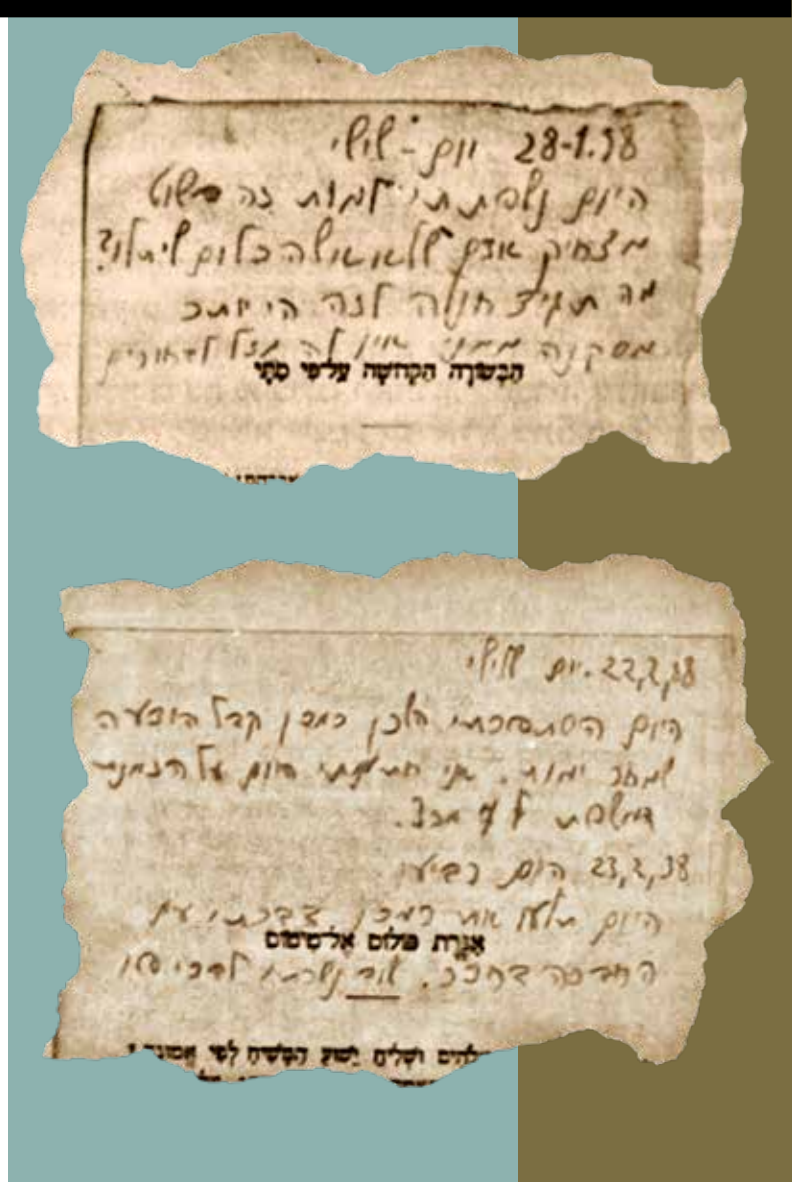
את שגרת יומו המחרידה בין אנשים שנתלו זה אחר זה תיאר שוורץ פעמים אחדות, ונראה כי שררה ידידות בינו לבין הערבים שהיו בתאו:

16.2.38, יום רביעי

היום תלו את השכן ז"ל בעד אקדח עם 17 כדורים שמצאו אצלו. מעניין באיזה פרימיטיביות שהאקט הזה פה נעשה. יום לפני זה שוקלים אותו, מודדים אותו, את צווארו. פשוט מפחידים את האדם באופן נורא. אבל הם לא מפחדים מהמוות. מה שהאדם יותר פנטי ופרימיטיבי, פחות מפחד. רק זה שמרגיז אותי – שהוא צריך למות בשביל אקדח – בכלל לא מרגיז אותו, תמיד עונה: "כולו מן אללה" (שם).

במהלך שהותו בכלא עכו התיידד שוורץ עם איש השומר יצחק חנקין, בנו של יחזקאל חנקין הידוע, שנכלא בעקבות הריגת בדואי בתגרה עם השומרים. כשהשניים הבינו שגור דינו של שוורץ לא יומתק, הציע חנקין להביא לו כמוסת ציאניד שתחסל אותו לפני שהאנגלים יזכו לתלותו. שוורץ הסכים, וחנקין השיג את הרעל ואף שילם לאחראי המטבח בכלא כדי שישחיל את הכמוסה באוכל שהוא מביא לחדרו של שוורץ. ברגע האחרון האיש נבהל והשליך את הרעל לביוב.

מועד עלייתו לגרדום של מרדכי שוורץ נקבע לי"ט באב תרצ"ח (16.8.1938). יום קודם לכן הורשתה חנה הבוכייה לבוא להיפרד ממנו, ובערב התלייה ממש הוזמן חנקין באופן חריג לבקר אותו בתאו, שם גילה כי זו הייתה הבקשה האחרונה של האסיר לפני מותו. לימים תיאר חנקין את הפגישה קורעת הלב. שוורץ סיפר לו על ילדותו בצ'כוסלובקיה, דיבר על ארוסתו וביקש מחנקין לספר לו בדיחות כדי להצהיל את רוחו. למחרת, בשעת בוקר מוקדמת, הועלה מרדכי שוורץ לגרדום כשהוא שר שירים עבריים ואת המרסייז הצרפתי.

סמוך לגזר הדין עוד קיוו בבית משפחת שוורץ להציל את הבן ולהחזירו לצ'כוסלובקיה:

9.2.38, יום שלישי

בבית רוצים שאני אחזור הביתה לעבוד בתור מנהל משק. לא, לא, לא רוצה לעזוב פה. אינני יכול לחיות במקום אחר. שוב להתרגל לכל אותם המנהגים והשטיות שנוהגים בהם אנשי הגלות.

תיאר את מציאות חייו בימי שהותו בכלא בשולי עמודים של הברית החדשה. קטעים מיומנו של מרדכי שוורץ, מתוך הספר 'ארץ רבת שמש'

מלה בתיבה | גרדום

גרדום במשמעות עמוד התלייה או מקום מושבם של השופטים מקור במלה הלטינית gradum, שפירושה מדרגה או שלב, אולי בשל המדרגה המסולקת מתחת רגלי התלוי, ואולי בשל מקומם המוגבה של השופטים. במסכת עבודה זרה מופיע האיסור לסייע לעובדי כוכבים בבניית מתקן כזה: "אין בונים עמקם בסיקלי, גרדום ואיצטדא ובימה" (משנה עבודה זרה א, ז). בתלמוד הבבלי מופיעה המלה כמקום המשפט: "שכל העולה לגרדום לידון, אם יש לו פרקליטין גדולים – ניצול, ואם לאו – אינו ניצול" (שבת לב, ע"א). גם במדרש ילקוט שמעוני מופיעה המלה במשמעות זו: "אמרו רבותינו: כשנתפס רבי אליעזר הגדול העלוהו לגרדום לידון" (ילקוט שמעוני, משלי, רמז תתקל"ז). לעיתים נכתבה המלה עם נו"ן בסוף: "רבי חנינא בר פפאי אמר: צדיק כרשע ישפט האלהים" – לקטים עולה לגרדון ורבי עקיבא עולה לגרדון" (קהלת רבה ג, י"ז).

אזהרה והיה לראשון עולי הגרדום. ההגנה ראתה מעשים כאלה בחומרה וחששה מפני מדרון חלקלק של נקמות דם. לא פלא שכשבוע לאחר תלייתו של שוורץ הופיע בעיתון 'דבר' מכתב שהוא שלח לכאורה למערכת לפני מותו:

הנני מבקש מכם לפרסם את השורות הבאות אחרי מותי. בקשתי האחרונה היא מהציבור העברי בארץ ובגולה לא לעשות שוב מעשים היכולים להביא למעשי אלימות ופורענות בקשר עם התלייה שלי. כדי להימנע שלא ינצלו את ההזדמנות הזאת אנשים ידועים למעשי פרובוקציות היכולים לגרום לשפיכת דמי אנשים חפים מפשע, הנני מודיע שאין לי שום קשר עם התנועה הזאת [האצ"ל] ולפי השקפתי הנני מתנגד לטרור ולשפיכת דם.

מי רצח את ח'ורי?

מדוע שוורץ לא מוזכר בין עולי הגרדום היהודים שנתלו בעכו? נראה כי התשובה טמונה בכך שלמרות כל פלפולי הסגוריה וטענותיה מרדכי שוורץ אכן ירה למוות במוסטפא ח'ורי. וידויו התגלה בכתב ידו באותו תנ"ך שבו כתב את היומן בין דפי הברית החדשה. בדף היחיד בתנ"ך עצמו שבו העז לכתוב – בין שורות פרשת שמע ישראל בספר דברים – הוא כתב למשפחתו:

האמינו לי שאינני מצטער על מה שהיה. אֱוֹהִי ישראל בוחן לבבות יודע כמה צריך היה הערבי הזה ליהרג. הוא קפץ משמחה כשסיפר על ההרוגים בכרכור, מתפאר שיהרוג את כל היהודים ו[יאנוס] את הנשים בתל אביב. לא יכולתי לשמוע את דבריו ונקמתי בשביל אחיי שנהרגו באותו יום. כך היה עושה כל יהודי כשהיה שומע התעללות כזאת מפי ערבי, ואני יהודי (שלמה שבא, "הפרשה המוזהרת של מרדכי שוורץ", מוסף 'דבר השבוע', י"ב במרחשון תשל"ג, 20.10.1972, עמ' 17).

ארגון ההגנה, שבו היה שוורץ חבר, ניסה להשתיק את המעשה בשל מדיניות ההבלגה שנקט, ובשל התנגדותו הנמרצת לנקמה וללקיחת החוק לידיים. הוצאתו להורג של שוורץ התרחשה שישה שבועות בלבד לאחר תלייתו של שלמה בן יוסף, איש בית"ר, שהשליך רימון על נוסעי אוטובוס ערבי כנקמה על רצח לאומני של תשעה יהודים באופן דומה. הרימון לא התפוצץ ואיש לא נפגע, אך בן יוסף שימש תמרור

"אינני מצטער על מה שהיה. אֱוֹהִי ישראל בוחן לבבות יודע כמה צריך היה הערבי הזה ליהרג ... לא יכולתי לשמוע את דבריו ונקמתי בשביל אחיי שנהרגו"

עולי הגרדום

12 לוחמי המחתרות שנשלחו לגרדום בתקופת היישוב נחרתו בזיכרון הלאומי כסמלי הקרבה וגבורה, אך גם עוררו ויכוח מוסרי ופוליטי נוקב

היישוב התנגדו למעשיהם הן מטעמים מוסריים והן מחשש שיפגעו בדימוי של היישוב כולו ובאינטרסים שלו בעולם. בסוף 1946 הקונגרס הציוני העולמי אף הוציא הודעת גינוי רשמית נגד השימוש בטרור כאמצעי להשגת מטרות פוליטיות. ביקורת נוספת הובעה נגד האדרת המוות, כאילו הוא הרואי יותר מעמידתם האיתנה והנחושה של העוסקים ביישוב הארץ ובבנייתה. ביקורת מסוג זה הושמעה גם בעיתון 'הצפה' של תנועת הפועל המזרחי, שקבל על כך שאנשי המחתרות מגזימים בהאדרת חלקם של עולי הגרדום במאבק הלאומי:

כמה הם מנצלים את תריסר אנשי הגרדום! כאילו הם שגירשו את הבריטים וכאילו בלעדיהם לא הייתה קמה מדינת ישראל ('אגב – בלא נוצות', 'הצפה', ט"ו בטבת תש"ט, 16.1.1949, עמ' 2).

למרות הביקורת, היו בין עולי הגרדום כאלה שזכו לאהדה כמעט בכל שדרות היישוב, גם בקרב אלה שהתנגדו לפעולותיהם מלכתחילה. הצנחנית חנה סנש למשל הוזכרה כסמל בעיתון 'דבר' במודעה שפרסמה ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל ב-1950:

בימים אלה מעלה ציבור הפועלים בארץ, ביגון ובגאון, את המפעל הנעלה של צנחנות הגאולה ואת זכרה של חנה סנש, הדמות המופלאה של הנערה העברית, חלוצה ומגשימה, אשר עלתה

עולי הגרדום הוא כינויים של יהודים שהוצאו להורג בתלייה בעקבות פעילותם במחתרת למען התנועה הציונית והקמתה של מדינת ישראל. נהוג להשתמש בכינוי זה בעיקר כשמדברים על 12 חברי האצ"ל והלח"י שהוצאו להורג על ידי שלטונות המנדט הבריטי, אם כי שניים מהם התאבדו לפני ביצוע גזר הדין. עולי הגרדום האחרים הם אנשי ניל"י שהומתו על ידי הטורקים, ואנשי ביון אשר נתפסו ונתלו במדינות ערב לפני קום המדינה ואחרי הקמתה. המונח עולי הגרדום הוטבע על ידי יוצאי המחתרות, ונעשה בו שימוש רשמי בפתירת המועצה הראשונה של תנועת החרות מיסודו של האצ"ל ב-1948. מזכיר המפלגה מנחם בגין העלה אז על נס את זיכרונם של אלה שמסרו נפשם למען גאולת העם והארץ, וציין במיוחד את עולי הגרדום חברי כל המחתרות:

עולי הגרדום – גדולי גיבורי הדור ומבקיעי המבצרים של המשעבר – רוחם מרחפת באולם הזה והיא שתלונו בדרכנו לקראת הגשמת המטרה השלמה אשר למענה נתנו בני המשפחה הלוחמת את נפשה ('העצמאות העברית קמה מחזון מעטים, בעמל בונים ובדמי לוחמים', 'חרות', י"ז בתשרי תש"ט, 20.10.1948, עמ' 1).

היחס לעולי הגרדום היה שנוי במחלוקת, שכן רבים מהם פעלו באופן אלים נגד הערבים ונגד השלטון הבריטי בארץ ישראל. חלק מראשי

הרוגי מלכות בדור התקומה

על הגרדום בנכר, במוסרה את נפשה על קידוש שם ישראל, על הצלת יהודים והעלאתם לארץ ("חיייהם אגדה ודמותם סמל", 'דבר', ט' בניסן תש"י, 27.3.1950, עמ' 1).

הנצחת עולי הגרדום בשנותיה הראשונות של המדינה נתקלה בהתנגדות פוליטית. לכן הנפיקו אנשי תנועת חרות יוצאי המחתרות ב-1958 סדרה עצמאית של בולי זיכרון בשם 'עולי הגרדום', ובה 14 בולים, ובהם שניים לזכרם של נעמן בלקינד ויוסף לישנסקי חברי ניל". בשנות השישים החל שינוי אטי ביחס הממלכתי לעולי הגרדום, והם הונצחו במוזאון אסירי המחתרות בעכו. ב-1971 הודיע משרד הביטחון כי ידאג לטיפוח קבריהם והאנדרטאות המוקדשות לזכרם, וב-1982 הונפקה סדרת בולים, הפעם רשמית, של עולי הגרדום. בסדרה זו מופיעים גם משה מרזוק ושמואל עזר נידוני 'עסק הביש', שלום צאלח ויוסף בצרי מעולי הגרדום בעיראק, הצנחנית חנה סנש והמרגל אלי כהן שנתלה בדמשק.

ברבות השנים הונצחו עולי הגרדום גם במוזאון אסירי המחתרות בירושלים ובאנדרטאות ברחבי הארץ. רחובות ובתי כנסת נקראו על שמם, ובהרצל הוכשרה חלקה מיוחדת שבה טמונים חלקם. מדי שנה מתקיימים טקסי זיכרון ממלכתיים לזכרם במקומות שונים, ובהם בית הקברות בצפת, האנדרטה לזכר עולי הגרדום וחללי האצ"ל ברמת גן ומוזאון אסירי המחתרות בירושלים ובעכו.

ארגון ההגנה ניסה להשתיק את המעשה בשל מדיניות ההבלגה שנקט, ובשל התנגדותו הנמרצת לנחמה

את המקרה שלי חושב אני לשגיאה פרטית ברגע שטירוף הדעת תקף אותי. אני מתחרט למעשה בכל לבי ומקבל עליי את גזר הדין ברצון ... תסלחו בעד זה שבגדתי בחינוך ובתנועה שלנו. אל תלכו בעקבותיי! ("מכתב ל'דבר' מאת מ' שווארץ לפני מותו", 'דבר', כ"ז באב תרצ"ח, 24.8.1938, עמ' 5).

שלמה שבא פקפק ביכולתו של שוורץ לנסח את המכתב, שכן הוא היה בחור פשוט ועממי, לא שלט

בגיליון הבולים שהונפק לזכר עולי הגרדום ב-1982 נכללו גם אנשי מחתרות שפעלו לפני תקופת המנדט ולאחר קום המדינה. גיליון הבולים 'הרוגי מלכות בדור התקומה' בעיצובו של אריה גלזר

התאחדות בולאי ישראל

מכתב ל"דבר" מאת מ. שווארץ לפני מותו

את המכתב שלי חשב אני לש-
ניאח פרטית ברנע שטירוף הרעת
חקה אותי. אני מתחנן למעשה
ככל לבי ומקבל עלי את גור
הרין ברצון.
דיישות שלום לכל החברים בר-
מת-ן ושכונת ברזוב. תסחר
בעד זה שגורתי בחינוך וכתנועה
שלנו.
אל תלכו בעקבותיו
שלום לכלכם
מרדכי שווארץ
בית הספר, עכו, 8.15.98

תי האחרונה היא מהנכד העברי
בארץ ובגולה לא לעשות שום
מעשים היכולים להביא למעשי
אלמות ופועננות בקשר עם הת-
לית שלי.
ברי להימנע שלא ינצלו את
ההורמנות הזאת אנשים ידועים
למעשי פרובוקציות היכולים לג-
רום לשפיכות דמי אנשים חפים
מפשע, הנני מודיע שאין לי שום
קשר עם התנועה הזאת ולפי הש-
קפתי הנני מתננר לשאור ול-
שפיכות דם.

את המכתב הזה כתב מרדכי שווארץ
בי"ב באבנוסט, יום אחד לפני התי-
לית. הוא מסר אותו לסנהל בית הסר-
הר ולפי חוקי הסותר נשלח לירושלים
לשלוטנות הנכבדים וצבר את הצאנזר
הח שם ותוהר לכות הסותר בעכו ומר
שם נשלח לסניפנו בחיפה על שמו של
מ. זינגר.
התצורה שלמה מרדכי שווארץ לה-
רב הראשי הרצוג מרם נתקבלה סיר-
שלים.
לכבוד מערכת "דבר",
עתון פועלי ארץ ישראל.
הנני מבקש מכם לפרסם את
השורות הבאות אחרי טוהי בקש-

תוכן המכתב שפורסם בעיתון
'דבר' לאחר תלייתו של שוורץ לא
עולה בקנה אחד עם התבטאויותיו
האחרות לאחר הרצח

מאוד על עורך הדין שמרוב התחכמותו נתן יד
לקיפוח נפש בישראל. זמן מועט אחר המשפט הזה
יצאתי לחופשה ... משירדתי לחדר האוכל ראיתי
כי ערכו על שולחני מקום לעוד אורח. כששאלתי
מי היושב עמי אמרו לי את שמו של עורך דין זה.
מיהרתי לחזור לחדרי קודם שירד האורח, שלא
לגרום לו עלבון, וויתרתי על סעודת ליל שבת (גד
פרומקין, 'דרך שופט בירושלים', עמ' 353).

לשכוח או לזכור?

ארגון ההגנה הפעיל את כל כובד משקלו בהשכחת
זכרו של מרדכי שוורץ, ושמו נעדר במשך שנים רבות
מרשימת עולי הגרדום ומאירועים שבהם הונצחו.
ב'ספר ההגנה', המונה שמונה כרכים המתארים את
כל חברי המחותרת ופועלם, הוא אינו מוזכר כלל,
למעט שורה וחצי בהערות שוליים קצרה:

ראוי לציין כי שישה שבועות לאחר תלייתו של
בן יוסף נתלה בעכו השוטר היהודי מרדכי שווארץ
שירה והרג שוטר ערבי בעתלית (תולדות ההגנה,
עמ' 1219, הערה 811).

רק בעשרים השנים האחרונות, בעקבות מאבק עיקש
של משפחת שוורץ ושל חברים וחוקרים, נחשף
הסיפור באופן הגון יותר מסתם "יהודי רצח ערבי".
חנה, ארוסתו של שוורץ, התחתנה לימים עם אחר
וקראה לבנה הבכור מיכה על שם מישקה - כינויו של
שוורץ בהגנה. גם היא פעלה רבות כדי לטהר את שמו

היטב בעברית ומעולם לא עסק בפוליטיקה גבוהה.
להגנת עיתון 'דבר' הציע שבא כי ייתכן שהמכתב
נוסח עבור שוורץ לטובת היישוב, אך התוכן לא עולה
בקנה אחד עם מה שכתב שוורץ בפירוש למשפחתו
על כך שאינו מצטער על מעשהו. קרוביו וחבריו אף
סיפרו כי אמר להם שירה בח'ורי בשל פחד שאחזו בו
כי הלה יהרוג אותו ראשון, וכי הוא מעולם לא הביע
חרטה. בתצהיר שמסר הרב יהושע קניאל, לימים
רבה של חיפה, הוא סיפר כי נפגש עם שוורץ בכלאו
לווידי שלפני המוות ושמע ממנו כיצד לא הצליח
להירדם מרוב פחד מהשוטר הערבי שאיים להרוג
אותו עם כל היהודים. מנוסח התצהיר עולה כי הוא
מעולם לא התחרט "למעשה בכל לבו" או ראה בו
"שגיאה פרטית", ורק הסביר כי הכחיש את מעשהו
בשל החשש שהשופטים לא יאמינו לו כי הרצח בוצע
ללא כוונה תחילה.

חבל שכך בחר לעשות, כי לו סיפר את האמת ייתכן
שהיה מקבל עונש מאסר בלבד. השופט פרומקין זעם
על עורכי דינו של שוורץ שלא שכנעו אותו להודות,
ובספר זיכרונותיו הקדיש לאירוע שורות רבות:

לימים הוגד לי שברגעיו האחרונים, קודם שהעלוהו
לתלייה, הודה הנאשם שירה בנרצח במסיבות של
סיוט ופחד. הקולר לא היה תלוי כל כך בשופטים
שדנו את הנאשם למוות, אלא בדרך ההגנה שנקט
פרקליטו שתפס את המרובה ורצה להציל את
הנאשם גם מאשמת הריגה. לפיכך בחר בהכחשה
נמרצת שלא היו דברים מעולם ... ימים רבים רגזתי

קרוביו נאבקו כדי שייכלל בין עולי הגרדום. מרדכי שוורץ מחזר בשורה הרביעית באנדרטה לזכר עולי הגרדום וחללי האצ"ל שיצרה חנה אורלוף ברמת גן צילום: ד"ר אבישי טייכר, פיקטורי

ארגון ההגנה הפעיל את כל כובד משקלו בהשכחת זכרו של מרדכי שוורץ. רק בעשרים השנים האחרונות נחשף הסיפור באופן הגון יותר

נפל ביום י"ט באב תרצ"ח (16.8.1938) בן 24 בנופלו. מקום מנוחתו בבית העלמין האזרחי חיפה חוף הכרמל. □

תמר הירדני דוקטורנטית במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכאולוגיה באוניברסיטת בר אילן, חוקרת ירושלים, מורת דרך וסופרת

של אהוב נעוריה, וטענה כי פעל מפחד ולא מתאוות רצח, וכי מעשהו לא שונה מפעולותיהם של עולי גרדום אחרים שזכו לשבח. שמו ותמונתו של שוורץ משולבים כיום בתצוגה במוזאון אסירי המחתרות בעכו ובירושלים, ושמו צורף גם לאנדרטה לזכר עולי הגרדום וחללי האצ"ל ברמת גן. משרד הביטחון הוסיף דף לזכרו באתר 'זכור' במרשתת, והסיפור מובא בו במלואו. לצד שמו של שוורץ מופיעים סמל ההגנה והכיתוב: